

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 9 Mayıs, 1929

Sayı: 128

Musahabe

Türk San'atı Hakkında

Şu son haftalar zarfında Türk san'atı hakkında bazı eserlerin çıkması, Ankara Türk Ocağında bazı konferanslar verilmesi, münevverlerin dikkatini yeniden Türk san'atı üzerine celbetti; gazetele-
rimizde, bilhassa Hakimiyeti Milliye'de, bu mes'ele hakkında muhtelif makaleler yazıldı. Medeniyet tarihimizin çok mühim bir şubesi olan Türk mimarlığı hakkında gösterilen bu alâkayı büyük bir memnuniyetle karşılamamak imkânsızdır. Bu itibarla biz de bu mes'ele hakkında bazı umumî mütalealar yürütmek istiyoruz.

Millî tarihimizin hemen bütün şubeleri gibi, san'at tarihimiz de şu son zamanlara kadar pek az ve pek yanlış biliniyordu. Gazneviler, Selçukiler, Osmanlılar, Timuriler gibi sadece siyasi bir medlûli haiz kelimeleri lâ-yıkile anlamayan mütetebbiler nazârında, birbirinden ayrı bir Selçuki san'atı, bir Osmanlı san'atı, ilâh... vardı. Lâkin bütün bunların müstakil ve birbirinden ayrı san'atlar değil, umumî Türk san'atının sadece birer şubesi, birer devresi olduğunu anlayan yoktu. Çok uzun asırlardan beri muhtelif coğrafi sahalarda devletler kuran Türk milletini, o milletin asıl ruhunu, manevî tekâmülünü görmeyerek, mühtelif Türk devletlerini münferit birer hadise gibi, tetkika çalışan müverrihler bugüne kadar aldandılar ve hakikati anlamadılar:] Türklerin Mısırda yarattıkları mimarî eserlerini Mısır san'atı, Suriyedekileri Suriye san'atı, İrandakiler Acem san'atı sahasına soktular. Bu yanlış

telâkki, nihayet, Viyana Darülfünunu müderrislerinden profesör Strzygowski'nin şakirtlerinin mesaisi sayesinde tashih edilebildi.

Strzygowski bundan otuz sene evvel Bizans san'atının mahiyetine ve menşesine ait meydana koyduğu yeni nazariyelerle bütün dünyada büyük bir şöhrat kazanmış bir âlimdir. Onun bazı nazariyelerini bir takım âlimler çok hayalî ve indî addederler; fakat bir çok nazariyeleri de bugün umumiyetle kabul edilmiş gibidir. Ona gelinceye kadar hiç kimse san'at tarihi mes'elelerini lâ-yıkile anlamak için eski Şark ve orta Asya san'atlarının tetkiki lâzım geldiğini anlamamıştı.

Yirminci asır iptidalarında şarkî türkistanda yapılan hafriyatta meydana çıkan bir çok Türk eserleri, sonra Macaristanda keşfedilen ve «kavimlerin muhacereti» devresine ait olan bazı san'at mahsulleri, gene bu devirlere ait olup Rus müzelerinde bulunan bir takım şeyler, ve nihayet, Arnavutlukta zuhur eden bir definedeki bir takım eserlerin Türklere ait olması, bu büyük âlimin dikkatini eski Türk san'atı üzerine çevirdi. Yalnız kendisi değil, onun prensiplerini kabul ve tatbik eden bir takım şakirtleri de Türk san'atının islâmiyetten sonra ki mahsullerini tetkik ettiler. Henüz bu işlerin başlangıcında bulunduğu halde, şimdiye kadar elde edilen neticeler bile fevkelade mühimdir; ve islâm san'atı hakkında şimdiye kadar bilinen şeyleri temamilen yıkacak bir mahiyettedir.

Strzygowski ve şakirtleri, Türk

san'atı, en eski devirlerden bu güne kadar bir «kül», bir silsile şeklinde tetkik ediyorlar ki, temamilen ilmî bir usuldur; kandilerinden evvel san'at tarihile uğraşan mutahassıslar, bu basit hakikati bir türlü anlayamamışlardı. Edebiyat tarihimizi tetkik için senelerden beri tatbika çalıştığımız bir prensipin, san'at tarihi tetkikinde de aynı suretle pek feyizli neticeler vermesi pek tabiidir.

İşte bu tetkikler neticesinde şimdiden sabit olmuştur ki, daha islâmiyetten evvel başlayarak bu güne kadar devam eden müstakil ve orijinal bir Türk san'atı mevcuttur; Türkistanda, İranda, Irakta, Suriyede, Mısırda, Anadolu ve Rumelide, Kırında, Volga boylarında, Kafkasyada bu san'atın mebzul ve kıymetli eserlerine tesadüf olunuyor; ve anlaşılıyor ki, Türkler, yaşadıkları bütün sahalarda, oradaki yerli unsurlardan istifade etmekle beraber, o unsurları kendi millî ruhlarıyla ve millî san'at unsurlarıyla telif ve terkip etmişler, temamilen orijinal bir Türk san'atı yaratmışlardır; bu san'atın umumî vasıfları her sahada birbirinden farksızdır.

Türk san'atı hakkında tetkikler yapmak isteyen gençlerimizin, bu tekâmül safhalarını unutmamalarını ve mukayese usulüne temamilen riayet etmelerini temenni ederiz; ancak bu sayededir ki Türk san'atının büyük inkişafını ve kıymetini anlamak kabil olacaktır.

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT

Dinlere Dair

Bir müslüman, bir hristiyan kendini kat'i, tamamlanmaya muhtaç olmayan bir şekilde üluhiyetin vahyını havi addeder. Lâkin hangi dindar dinini tamamen tanıdığını iddia edebilir? Asırlardanberi insanlar Allaha yaklaşımağa çabıyorlar. Fakat henüz bu yolun muvasalat noktasından ziyade hareket noktasına yakınız. Dinin bu dünyada alacağı nihaî şekil ne olursa olsun, dinlerin tarihi tetkik edilmek zahmetine deyer. Din tarihi ile uğraşanların ittifak ettikleri bu noktaya ahiren fransızca tercümesi neşrolunan bir kitabında, Cardiff University College'te Pr. Theodore Robinson da işaret etmektedir. [1]

Dine ait münakaşalarda ekseriya insanı sıkan ve şüpheye düşüren dinlerin çokluğudur. Bun-

[1] Theodor Robinson, prof. a l'Université de Cardiff. - Introduction à l'histoire des Religions., Paris 1929

çalıştılar ki bu temayülün en bariz mahsullerini Halit Ziya Beyin eserlerinde buluruz.

Muhakkak olan bir şey varsa tabiat atlamıyor, ilerliyor: Edebiyatı Cedidecileri muahaze edemeyiz, Şinasi ile başliyan asrileşmek temayülünde onlar da mühim bir merhaledirler. Türk edebiyatını bir noktaya kadar pek âlâ ilerletmişlerdir, bundan sonrasını da müteakıp nesil yapmıştır. İşte Halit Ziya Beyde, artık tarihin malı olan bu hakikatı, mensup olduğu mektep namına söylemiş oldu.

*
* *

lardan olsa olsa bir tanesi doğru olabilir, kâinatın akıbeti ve insanların vazifeleri hakkında sahih malûmatı bize verir. O halde diğerleriyle neye uğraşmalı? Bahusus ki medenî bir adamın bakışından hakikaten iğrenç gözüken merasimi ihtiva eden dinler de var. Şosyologlar bu manzaranın husule getirdiği fena tesiri izale için akideleri ve ayinleri ne olursa olsun her dinde bir «içtimai hakikat» olduğunu söylerler, çünkü her dinin amelî hayatta inkârı mümkün olmayan bir tesiri vardır. Pr. Robinson ise dinlerin amelî tesirine bakarak kıymetlerini tastik etmekten ibaret olan sosyologlardan farklı bir tarzda diyor ki:

Bir mürtefi tepenin en yüksek noktasında, etraftaki kırlara hakim bir yerde geniş bir mahpes tasavvur edelim. Bu zından öyle yapılmıştır ki her höcresinde kapalı olan kimse ancak bir pen-

Bu bahse şu nokta da ilâve edilebilir ki siyasî tanzimat-tan sonra, garplılaşımağa sadece alafırangalaşmak manasına anlıyan bazı insanlar yetişmişti. Recaizade Ekrem Bey Araba Sevdası'nda bu kafada bir tipi ne güzel hicvetmişti. İşte teknik itibariyle salim bir asrilik yapan Edebiyatı Cedide romanı, nihayet bir mızah mevzuu olmiya lâyük olan bu temayülü ekseriya ciddî olarak benimsedi: Aşkî Memnu'da gördüğümüz gibi.

cereden dışarıdaki dünyayı görebilir ve gördüklerine dair fikir ve kanaat peyda eyliyebilir. Burada yekdiğerinin aynı manzarayı gösteren iki pencere yoktur. Bu pencerelerden kimi büyük, kimi küçüktür. Bazıları yalnız göğe bakar, diğerleri yalnız toprağa. Bir kaçının camları açık renktedir, diğerlerinin camları ise koyu renktedir. Fakat hiç bir cam tabii aydınlığı aldığı gibi vermez. Bu farklardan başka, her pencere mahpesin bulunduğu âlemden ancak bir parçanın manzarasını verir. Mahpusun kâinat hakkında doğru bir fikir elde etmesi ancak mahpesten kurtulması ile mümkün olabilir, o zaman pencere gerisinden hakikate ne dereceye kadar yaklaşılmış olduğu anlaşılır. Hiç bir din, Allah hakkında bilinmesi mümkün olan şeyleri mutlak ve nihaî bir hakikat tarzında ihtiva ettiğini iddia edemez. İşte Pr. Robinson'un kanaat!

Dikkat olunmalı: bu iddia ile mutlak hakikati havi bir dinin mevcut olmadığı söylenmiş değildir. İhtimal dinlerin biri mutlak hakikati ihtiva ediyor. Fakat hiç bir dindar kendi inandığı din için bunu iddia edemez, çünkü hiç bir ferdin bir dini tamam olarak tanımasına imkân yoktur. Sadece bu mülâhaza başka başka dinlere bağlı olan insanların yekdiğerinin itikadına hürmet etmesini temin için kâfidir. Asrımız da bunu istiyor: hakikata karşı herkes büyük hürmet göstermeli, fakat kimse hakikatı inhisar altına almak iddiasında bulunmamalı.

..

ALİ CANİP

Dinlerin tetkikinde yıkılması lâzım gelen bir yanlış fikir var. Her dinin mazisi ile hali arasında büyük farklar olduğundan, tarihe vakıf olan dindarın dininden şüphelenmeye başlayacağı zannolunuyor. Meselâ Caetano'nun İslâm tarihi türkçeye tercüme edilmeye başlanıldığı zaman tanınmış mütefekkirlerimizden bazıları bunun bir fenalık olduğu kanaatini izhar ettiler. Halbuki Pr. Robinson'un da kaydettiği gibi, bir dinin inkişafını veya menşeiini tayin etmeğe muktedir olduğumuzdan dolayı o dinin hakikati yıkılmış sayılamaz. Meselâ İslâm dininin ilk fikrî tezahürlerinde, maddî, ihsasa taallük eden tasavvurlar mühim bir mevki işgal ederler. Cennet ekseriya maddî hazler, cehennem de uzvî azaplar mahalli gibi düşünülür. [*] Fakat bir dinin tarihini tanımak ve onu izah etmek, o dini mahvetmek demek değildir. Bir dinin tarihi yekdiğerini takip eden keşifler silsilesinden mürekkeptir. Bu silsile, kısmen, tabiat ilimlerinin tarihine benzer. Fizik ve kimyada elde edilmiş olan neticelerin sihhati bu ilimlerin menşeiini öğrendiğimiz vakıt tehlikeye uğramaz. İyonia mütefekkirlerini tetkik eden kimse bu günkü fizik keşfiyatından şuphe etmeğe kalkışmaz. Babil ve Summer medeniyetlerinde yıldızlar hakkında mevcut olan fikirleri öğrendiğimiz vakıt bu günkü heyet ilminden nevmıt olmayız. Aynı suretle insanın Allah hakkındaki bilgisinin pek hakir ve vazi bir başlangıca malik olmuş bulunması mümkündür. Lâkin bu bilgi, pek iptidaî bir tasavvur şeklinden

[*] Bu noktada P. Robinson, biraz ifrata kapılarak İslâmın ilk şeklinde daha derin ve manevî unsurların mevcudiyetini inkâr ediyor. Halbuki diğer munsif müsteşrikler bu mütalâada değildiler. Esasen Pr. Robinson'un İslâm hakkındaki malûmatı pek derin gözükmiyor. Meselâ dördüncü halife Aliyi Fatmanın oğlu ve Peygamberin torunu sanıyor! Sahifa 200.

Fikir Hayatımız

Materyalizm

İster beynelmilel olsun, isterse millî olsun, felsefe tarihine ait herhangi bir devreyi tetkik eden bir kimse, felsefe sistemlerinin esas bünyesini vücuda getiren ve hatta bütün felsefî hareketlere menşe olan esaslı tezatları keşfetmeğe, ve bunların sırf timsalî (symbolique) olan medlûllerini yavaş yavaş asıllarına, şenî unsurlarına irca etmeğe çalışmak mecburiyetindedir; ancak bu yoldan dan yürümek şartıyledir ki, bir felsefe sisteminde ve binnetice bütün felsefe tarihinde tali, tesadüfî, şahsî ve (çontingent) olan kısımları birer birer ayırarak bunların arasından esasî, zarurî ve gayri şahsî olan parçayı, yani adeta o sistemin melodisini bulup çıkarmak mümkün olur. Ve yine ancak, izah denen şey, alelûmum mümkünse ve caizse, bundan sonra kabildir.

Biz fikir tarihimizin son devirlerine ait bazı felsefî anahatları kavramak ve onlara göre bugünkü vaziyetimizi tahlil etmek maksadile yazdığımız bu makaleler silsilesinde, bu kanaate sadık kalmıştık. Ve şahsî tetkiklerimizin

itibaren mütemadiyen tarakki ediyor. Vakıa bu tekâmül esnasında, arayıcılardan bazıları çıkmazlara sapmışlardır. Çok defa da eski itikatların terki lâzım gelmiştir. Fakat din tarihi ile uğraşan kimse beşerî teşebbüslerin en muazzamının tarakkilerini müşahede eder. Allah bilgisinden henüz meçhul kalan büyük mıntakalar, denizler var. Bu bilginin irsanda son kemal derecesine

bize temin ettiğini zannettiğimiz iki esasî ve basit unsura, yani iki felsefî tezada göre bu anahatların bünyesini tespit etmenin mümkün olabileceğine kani bulunuyorduk; bu unsurlar, fert-cemiyet tezağı ile, madde - mana tezağıdır.

Vakıa felsefe tarihinin en mühim tezatlarından biri de, bu madde - mana, manevî - maddî, yahut, sırf felsefî mukabillerile söyleyelim, ruh - cisim tarzında karşılaştırılabilir olan birbirini nakzedici mahiyette mebdelerdir. Bunlar, herbir felsefe sisteminin içinde, açık, yahut, maskeli olarak, o sistemin en kuvvetli bir muharriki olmaktadır.

Bu makalemize gelinceye kadar, en esaslı olarak birinci tezağın, yani fert - cemiyet tezağının fikir hareketlerimizdeki tesirlerini ve tezahür şekillerini göstermeğe çalışmıştık; bundan sonra ikinci tezağın, yani ruh - cisim tezağının hangi hal tarzları içinden geçerek nasıl inkişaf ettiğini araştıracağız.

* * *

Maddecilik, umumî manada, fikir hayatımızın oldukça eskiden aşına olduğu bir tefelsûf tarzıdır:

ereceğini kimse söyleyemez. Çünkü, mahdut vasıtaları ile insanın namahdudu tamamen kavraması imkânsızdır. Fakat dinlerin tekâmülü gösteriyor ki bu bilgi sahesinde tarakki var, hareket var, büyümek var. İnsan ancak dinin cılız başlangıçlarını tetkik ettikten sonra bu tekâmülün azametini lâyükile anlar.

MEHMET İZZET